

передусім політична діячка і жертва терору. На правду замкнене коло. Проте не слід забувати, що Олена Теліга — одна з найяскравіших постатей в українській поезії 30-х років минулого століття. В її особі органічно поєднаний тонкий лірик і лицар чину. Це людина потужного екзистенційного напруження, сповнена жертвності й пориву цю жертвність зреалізувати. Формуючись під впливом інтегрального націоналізму Дмитра Донцова, чи могла вона в інший спосіб прожити, власне, пережити, те, що не вписувалося в систему її моральних імперативів? Згадаймо повість Юрія Косача “Еней та життя інших”, де в образі свого героя Ирина автор показує трагедію цілого покоління, вихованого для звитязства й жертви в ім'я розбудови державності й неспроможного вижити в умовах інших ціннісних координат. Таке прагнення зумовлювалося жорстким способом життя, виповненням ригоризму й незмиримості з рутинною. Лицарство, помножене на непрагнення прослави, — це плата цілого покоління українців за рабськість духовної історії їх попередників, заглушності будь-яких державницьких ідей. Письменниця була чільним представником цього покоління, що неодмінно мало вплинути і на її творчість.

Олена Теліга досить цільна у спрямуванні своєї творчості, кожен рядок її поезії — рух до вдосконалення себе як громадянки, як українки. Перевиховання читача, витворення з нього звитязця духу, а ширше — створення передумов до ментального перелому української нації — головне завдання авторки. Здається, важко відділити Телігу-поетку від Теліги-політика, і спроби це зробити наражаються на голу риторику. Безперечно, сьогоднішні естетичні пріоритети розмежовують естетику й ідеологію, але в 30-х роках ХХ століття саме це сполучення становить категорію прекрасного, виступає як одне з основних критеріїв художності твору. Своєрідна тоталітарна естетика характерна й для творчості Теліги. Її поезія, з одного боку, впливається в загальний струм Пращької школи, а з другого — поринає в царину глибокої й ніжної жіночої лірики.

Саме наголошення власної жіночості — власне не лише поезії, а й публіцистиці Олени Теліги. Письменниця постає в ролі вправної полемістки, що дає їй змогу вибудувати власну конструктивну творчу програму виховання нової українки — жінки-європейки. У статті з дещо екстравагантною назвою “Якими ви нас прагнете?”, полемізуючи з фашистськими й феміністичними поглядами на роль жінки в тогочасному суспільстві, авторка вказує на те, що жінка має поєднувати в собі “діяльність, свідомість, чин з правдивою жіночістю”, вона на рівні з чоловіком несе відповідальність за націю. На це звертає увагу й Надія Миронець, розгортаючи перед читачем історію стосунків письменниці з Михайлом Телігою, Наталею Левицькою-Холодною, Дмитром Донцовим, Євгеном Маланюком, переплетену із психологічними колізіями особистісного плану й умовами перебування в діаспорному середовищі. Це дає змогу уявити духовну атмосферу, в якій формувалася поетка. Вона пройшла нелегкий шлях від манкуртизму до усвідомленого прийняття українства як протесту проти ксенофобії російської імперської ментальності й виконання власної, сформованої часом й особистісною потребою, жертвної місії.

Попри те, що все-таки бракує розлогого літературознавчого коментаря і якісного художнього аналізу, слід віддати належне упоряднику й авторові дослідження про Олену Телігу за опрацювання значного фактологічного матеріалу. Проте пересічному читачеві важко скласти уявлення про місце творчості поетки в контексті української літератури.

Отже, творчість Олени Теліги нарешті представлена в Україні повноформатно, а те, що це перевидання, значно перероблене й доповнене, свідчить не лише про зростання інтересу до її спадщини, а й про сумлінність й послідовність дослідниці й популяризаторки її творчості. Це дає підставу сподіватися, що творчість письменниці посіла вагоме місце в українській літературі.

Олексій Сінченко

МЕЛАНХОЛІЙНИЙ ЕТЮД НА ТЛІ ЛЬВОВА *

Мориквас Надія. Меланхолія Степана Чарнецького: Есей. - Львів: Світ, 2005. - 384 с., іл.

* - Цього року відзначаємо 125-річчя від дня народження Степана Чарнецького - молодшого сучасника й однодумця Івана Франка, а також - 100-річчя “Молодої Музи”.

Авторка визначила свою книжку як “Есей”. Якщо брати класичне визначення цього жанру, як його подає Українська літературна енциклопедія (“жанр художньо-публіцистичної, науково-популяризаторської творчості, характерний вільним, не обов’язково вичерпним, але виразно

індивідуальним трактуванням теми”), то праці Н.Мориквас воно підходить якнайточніше. Але цей термін занадто загальний, щоб бути достатнім, бо, власне, може означати що завгодно. Отже, точніше буде сказати - “біографічний есей” чи етюд.

Традиція есею ще дуже слабко вкорінена в нашій культурі, а традиції біографічного есею, мабуть, у нас нема взагалі. Тож працю Н.Мориквас можна назвати певною мірою новаторською, хоч таке агресивне слово мало личить її камерній, витонченій белетристиці.

Як завжди у Н.Мориквас, на першому місці - стиль, в основі якого пульсує особливий настрій, особливий емоційний стан. У нашому випадку - меланхолія. Різних відтінків, значень, різноманітного змісту. І хоч авторка обіцяла написати історію життя поета, вийшло щось трохи інше: історія поетової меланхолії. Бо саме стиль (чи стан) меланхолії - “головний герой” книжки: від того складного, глибинного емоційного стану, який зробив С.Чарнецького поетом(, до меланхолії старшої жінки, перед очима якої пройшло багато подій і потрясінь, у пам’яті якої - минулі епохи і постаті, спогади про те, чого не повернеш. Спокійний, врівноважений голос дочки С.Чарнецького пані Лесі, трепетно відтворений авторкою на сторінках книжки, оживляє і пояснює для читальників (гарне слово, яким Н.Мориквас перетворює “публіку” з байдужих читачів-глядачів на учасників діяства: щось на зразок “шанувальників”) закони життя, історії, політики.

Отже, замість життєпису вийшла родинна сага, що цілком закономірно, бо тільки так можна відчувати рух історії для жінки (і для пані Лесі, і для Н.Мориквас) - не як зміну обставин і фактів, а як тривання долі конкретних живих людей. Тому виходить не об’єктивний літопис, а книга пам’яті, альбом старих фотографій зі своїми специфічними ефектами і нюансами.

За такого бачення й розуміння історії по-особливому прочитується мотив Львова - наскрізний у книжці. Це історія Львова як історія Дому. У тексті Н.Мориквас своєрідний часопростір: від одного помешкання і вулиці, на якій жила родина Чарнецьких, - до наступного помешкання на наступній вулиці. Кожне помешкання, ясна річ, гірше від попереднього - за законами меланхолії і за логікою епохи. Кожна вулиця - свій окремий світ, який руйнується для людини, що його покидає, особливо, коли не з власної волі. Історія родини Чарнецьких невід’ємна від цих переселень. Але домом залишається Львів.

У цій книжці Львів - не тло для зображення, а фокус зображення. Львів тут - дуже особливий стиль, який накладає свої тіні на творчість своїх

поетів і на душі своїх мешканців. На думку авторки, С.Чарнецького як особистість сформувала тогочасна львівська богема. Тут ідеться не лише про “Молоду музу” як літературне угруповання, можливо, про самий дух Львова, з його культурними, етнічними й містичними, історичними традиціями, з його легендами, збереженими “у куточках львівської пам’яті” (власний вислів авторки, який дуже точно ілюструє естетику й філософію її тексту).

Дух львівської богемі авторка визначила як “смутну іронію”, або меланхолію. Це визначення мало придатне до естетики, власне, “Молодої Музи”, до якої належав С.Чарнецький - з її сентиментальними, розпачливими нотами, з її юнацьким нахилом до максималізму. Та, власне, про “Молоду Музу” у книжці говориться мало, лише в одному невеличкому розділі “Голоси вічних романтиків”. Але в голосах молодих “музаків” ще не було “смутної іронії”. Тож книжка Н.Мориквас про інше: про відлуння тих голосів, жаль за молодістю, і про іронічну меланхолію, яка стала стилем і колоритом львівської богемі, її кав’ярень, її часописів, її театру.

Сторінки книжки, присвячені львівській богемі пізнішого періоду - 30-40-х років, - може, найцікавіші й найцінніші. Львівські кав’ярні та їхні традиції, міські плітки й історії, господи та їх мешканці... Колоритні, промовисті деталі творять меланхолійний акварельний етюд (у стилі стриманих, делікатних, мінорних ілюстрацій до книжки). Багато пауз. Багато пауз. І тому віриш авторці.

Привертає увагу постать польського поета Збежховського, зображена не лише з ознакою львівської богемі. Трохи псують враження українські переклади польських віршів, бо в них втрачається ритм і нюанси львівської польської говірки. Але, мабуть, адекватно відтворити сучасною мовою давні львівські “кавалки” вже неможливо...

Завдання, поставлене перед собою Н.Мориквас, - подати історію літератури як особистий факт, а почасти і своєрідний стиль авторки, зумовили особливу стилістику книжки: унікальне поєднання скрупульозної архівної роботи й інтуїтивних “шансів проникнення в минуле”. Фіксується все, кожна крихта інформації: листи, документи, публікації, фото. Але в тих випадках, коли ті крихти інформації вже розчинились у часі й залишили по собі ледь відчутне енергетичне поле, відтворити його можна тільки інтуїтивно. Тож авторка буде тоді дослідження за законами інтуїції. Про родину Чарнецьких говорить і покинутий балкон їхнього помешкання, і жіночий капелюшок... Власне, часто це такі ж авторитетні свідчення,